

ZATRAVNĚNÉ PÁSY V POLÍCH U MIKULOVA UMOŽŇUJÍ POSTUPNÝ NÁVRAT KRAJINY DO RUKOU MÍSTNÍ KOMUNITY

GRASS STRIPS IN THE FIELDS NEAR MIKULOV ENABLE THE GRADUAL RETURN OF THE LANDSCAPE INTO THE HANDS OF THE LOCAL COMMUNITY

Helena Chytrá¹

¹ Ústav botaniky a zoologie, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Kotlářská 2,
611 37 Brno, Česká republika

Abstrakt

Intenzivně obhospodařovaná zemědělská krajina často postrádá „lidský rozměr“, je homogenizovaná a není v ní prostor pro biodiverzitu. V Mikulově vznikla iniciativa místní komunity, která postupně obnovuje krajinné prvky formou zatravněných pásů, polních cest a výsadeb stromů. Tento příspěvek popisuje vznik a rozvoj aktivit Okrašlovacího spolku Mikulov, zakládání krajinných prvků a komunitní péči o ně a také vliv činnosti spolku na zapojení veřejnosti do péče o krajinu. Příklad ukazuje, že místní iniciativa může významně ovlivnit podobu, ekologický stav a vnímání krajiny veřejností.

Klíčová slova: biodiverzita, komunitní iniciativa, participace veřejnosti, polní cesty, zelené pásy, zemědělská krajina

Abstract

Intensively managed agricultural landscapes often lack a “human dimension”; they are homogenized and provide little space for biodiversity. In Mikulov, a local community initiative has emerged that gradually restores landscape elements through the establishment of grassland strips, field roads, and tree plantings. This contribution describes the origin and development of the activities of the Okrašlovací spolek Mikulov, the creation of landscape features and community-based care for them, as well as the impact of the NGO's work on public engagement in landscape management. The case demonstrates that local initiatives can significantly influence the structure, ecological condition, and public perception of the landscape.

Keywords: agricultural landscape, biodiversity, community initiative, field roads, green strips, public participation

ÚVOD

Zatímco v minulosti byla zemědělská krajina místem, kde lidé v průběhu roku trávili velké množství svého času prací, a dá se tedy říci, že v ní žili, dnes je obecně vnímána jako prostor prosycený agrochemikáliemi, kde operují „velcí hráči“ s velkými stroji a kterému se raději každý citlivý člověk při procházce vyhne. Beztak zde většinou nevedou žádné cesty. Z místních komunit na zemědělskou krajinu dosud nerezignovali možná leda myslivci. Tomuto oddělení člověka od zemědělské krajiny se nelze divit, protože ona doslova ztratila „lidský rozměr“, a naprostá většina lidí se necítí dobře v nehostinném prostředí ohromných lánů. Přidruženými problémy jsou eroze a snížení kvality a úrodnosti půdy, ovlivňující skrz ztráty výnosů i samotné zemědělce. Také zde nemají kde žít mnohé druhy rostlin a živočichů, které v minulosti zemědělskou krajinu obývaly. Ty však na rozdíl od lidí nemají žádné možnosti, jak tento stav změnit. Lidé je mají. Klíčové ale je, aby překonali mentální bariéry a nabyli pocitu, že to má smysl a že to jde. Tento příspěvek pojednává o tom, jak se skupina čínorodých patriotů z Mikulova snaží zlepšovat zemědělskou krajinu a současně stimulovat i přemýšlení lidí o ní. Protože to, na co nemyslíme, jako by nebylo.

ZAKLÁDÁNÍ POLNÍCH CEST A ZELENÝCH PÁSŮ

Město Mikulov má ve svém vlastnictví poměrně velké množství pozemků ležících v zemědělské krajině. Komplexní pozemkové úpravy, které zde byly dokončeny už v roce 2009, v katastrálním území Mikulova vedle cest zpřístupňujících jednotlivé parcely, vymezily také celou řadu pozemků, jež by měly přispívat ke zlepšování stavu půdy a k podpoře biodiverzity. V katastru nemovitostí jsou tyto parcely vedeny v kategoriích ostatní plocha – zeleň nebo trvalý travní porost a jejich žádoucí využití je popsáno v dokumentu Plán společných zařízení. Až do roku 2018 však naprostá většina těchto potenciálních krajinných prvků byla v případě Mikulova pouze „na papíře“.

V roce 2018 se zde však začala formovat skupina lidí, kteří se rozhodli, že tuto situaci změní. Hned na podzim téhož roku byla na jejich popud na pozemcích města a Agentury ochrany přírody a krajiny z finančních darů lidí a za jejich fyzického přispění vysazena „Stoletá alej“ (vysazena k výročí sta let vzniku bývalého Československa) – jeden kilometr dlouhé stromořadí stovky stromů (hrušně, třešně, oskeruše, tatarky, duby) podél polní cesty. Asi 6 m široký pás podél stromů byl před výsadbou zatravněn druhově obohacenou směsí, která byla sestavena podle výsledků projektu Motýlí dálnice (kostřava červená, jilek vytrvalý, lipnice luční, šalvěj hajní, mochna přímá, jitrocel prostřední, krvavec menší, chrpa latnatá, čičorka pestrá, štírovník růžkatý, tollice dětelová, úročník bolhoj, vičenec ligrus a další). Akce se setkala s velmi pozitivním ohlasem veřejnosti a skupinu čínorodých lidí, kteří ji vyvolali, motivovala ke vzniku oficiální platformy umožňující efektivní spolupráci s městem a dalšími subjekty na obnově krajinné struktury. A tak byl založen Okrašlovací spolek Mikulov (viz box). Spolku se hned v prvním roce své existence podařilo navázat spolupráci s městem Mikulovem, byť zprvu se to zdálo velmi obtížné až nemožné. Pozornost se tentokrát soustředila na oblast severně Mikulova, kde se od kraje města až do sousední Klentnice rozkládalo obrovské jednolitě pole. Situace v katastrální mapě však vypadala o poznání lépe. Bylo zde vymezeno několik 30 metrů širokých a stovky metrů dlouhých pásů pro trvalé travní porosty či zeleň a mnoho kilometrů polních cest. Ještě v roce 2019 byl ukončen pacht zemědělské firmě na dvou pásech o celkové výměře 3 ha a na téměř 6 km polních cest a mezi městem a spolkem byla podepsána smlouva o bezplatné výpůjčce na dobu neurčitou. Všechny tyto pozemky byly po vytyčení na podzim 2019 zatravněny – polní cesty směsí s dominancí jílku vytrvalého, zelené pásy jetelotravní směsí bez polyploidů a meziploidů hybridů (jetel luční, jilek mnohokvětý 2n, bojínka luční, kostřava luční, jilek vytrvalý 2n) smíchanou se směsí pro sady a vinice (kostřava červená, kostřava drsnolistá/ovčí, jilek vytrvalý 2n). V listopadu pak v delším ze zelených pásů (2 ha) proběhla výsadba necelé stovky mandloní za účasti mnoha desítek lidí, z nichž řada na akci přispěla i finančně. Na jaře 2022 přibyla druhá řada mandloní doplněná o několik oskeruš (v plánu je ještě třetí řada mandloní) a v kratším zeleném pásu (1 ha) se začalo s výsadbou

hrušní a jabloní, které napěstoval jeden z členů spolku z roubů odebraných ze starých stromů v okolí. Od roku 2019 spolek také postupně po různých dlouhých úsecích dosazuje hrušně podél silnice z Mikulova do Klentnice.

V roce 2021 navázal spolek spolupráci s obcí Klentnice, která po vzoru Mikulova vypověděla téže zemědělské firmě pachtý na 1,2 ha zelených pásů a 1,5 km polních cest a tyto pozemky dala do užívání spolku (na základě smlouvy o bezplatné výpůjčce na dobu neurčitou). Plochy byly zatravněny stejnými směsmi, jako tomu bylo u pozemků na území Mikulova. Na podzim 2022 se na zeleném pásu v údolnici začalo s výsadbou jabloní.

PÉČE O ZALOŽENÉ KRAJINNÉ PRVKY A VÝHLED DO BUDOUČNA

Okrašlovací spolek Mikulov k dnešnímu dni pečuje celkem o více než 900 vysazených stromů, 5 ha travnatých pásů a 8 km polních cest. Polní cesty byly zprvu mulčovány, ale jak začínají být postupně užívány k procházkám lidí i pohybu zemědělské mechanizace, potřeba další péče klesá. Široké travnaté pásy jsou sečeny na seno. Jeden z členů spolku, který chová ovce, byl ochoten pořídit si kompletní techniku k výrobě sena (malých kulatých balíků). Tyto pásy má spolek v zemědělských dotacích, díky čemuž získává na jejich údržbu finanční příspěvek (6 845 Kč/ha). Od loňského roku jsou stromořadí registrována jako ekologicky významné prvky, což umožňuje porost pod stromy občas nepokosit, aby na ploše zůstal pás trávy pro podporu živočichů po celý rok. Je to možné díky suchému klimatu i vysychavým půdám. Ze stejného důvodu je zde plně dostačující jedna seč za sezónu. Zelené pásy jsou postupně obohacovány o druhy lokální flóry přímým dosevem semen nasbíraných v okolí na místech s hojným výskytem cílových druhů (např. dobromysl obecná, hlaváč žlutavý, chrpa čekánek, smldník jelení). Díky mezernatosti a postupnému vypadávaní jetele lučního z porostu je tento dosev poměrně úspěšný. Druhově bohatý porost ve Stoleté aleji je sečen mozaikovitě minimálně ve dvou různých termínech pomocí ručně vedené sekačky a hrabán ručně. Seno se zde nedělá, biomasa je kompostována a část se ponechává na lokalitě ve formě kupek pro podporu živočichů.

Důležitou vizitkou spolku a tím, co jej odlišuje od mnoha jiných podobných uskupení, je velký důraz na kvalitní následnou péči o vysazené ovocné stromy. Zálivky a opravy kotvení a ochrana kmínků jsou samozřejmostí, velké množství času však zabere poctivě prováděný výchovný řez a také čištění kmínků od nežádoucího obrostu. Tyto činnosti provádí členové spolku a další příznivci zcela bezplatně a ve svém volném čase. Za účelem rozšíření řad fundovaných pečovatелů o stromy spolek pravidelně pořádá bezplatné kurzy řezu ovocných stromů pro veřejnost. Pro lepší zpřístupnění krajiny návštěvníkům z řad místních obyvatel i turistů jsou novými krajinnými prvky postupně vyznačovány vycházkové a běžecké okruhy. Také jsou zde instalovány lavičky s úchvatnými výhledy a na vhodných místech dokonce nářadí na cvičení. Následná péče je hlavním limitujícím faktorem vzniku dalších krajinných prvků. Vhodných pozemků má město Mikulov ještě dostatek, spolek však musí dobře vážit své kapacity do budoucna. V současné době je většina vysazených stromů již dostatečně uchycená s dobře založenými korunkami a nepotřebuje tak intenzivní následnou péči. Další výsadby do již existujících krajinných prvků jsou tedy v plánu, stejně jako dokončení hrušňové aleje podél silnice z Mikulova do Klentnice. Co se týče zakládání nových zelených pásů, v horizontu několika let se počítá se zatravněním minimálně jednoho hektaru panonskou regionální směsí, která bude vznikat v rámci projektu Interreg PannFlora, jehož nositelem je Masarykova univerzita a spolek je jedním ze strategických partnerů. K tomu účelu je vybrán pozemek v exponované hřebenové poloze, která zajistí využití potenciálu druhově bohaté suchomilné osevní směsi. Také je v plánu zatravnit další pás s obslužnou polní cestou na území Klentnice navazující na stávající krajinné prvky, čímž se dotvoří nový vycházkový okruh.

NÁVRAT KRAJINY MÍSTNÍ KOMUNITĚ

Okrašlovací spolek Mikulov za pouhých 7 let své existence dokázal mnohem více než jenom zlepšit krajinnou strukturu zemědělské krajiny kolem Mikulova, za což v roce 2023 obdržel Cenu za krajinu Jihomoravského kraje. Nejspíše mnohem cennější než zpřístupnění krajiny

lidem a její zkrášlení, které by bylo možné udělat i pomocí dotačních programů a realizačních firem, je změna probíhající v hlavách jejích obyvatel. Spolek místním lidem ukázal, že je možné i v intenzivně zemědělsky obhospodařované krajině něco měnit, zlepšovat a že to má smysl. Přivedl je do zemědělské krajiny, ať už na výsadbu nebo později i jen tak na procházku, a dal jim ji obrazně řečeno zpět „do rukou“. Ne všichni se zapojí přímo fyzicky (jen jednotky lidí se starají o travní porosty, jen nižší desítky o vysazené stromy, jen vyšší desítky až stovka se účastní výsadeb), ale za „své“ nové krajinné prvky považují i ti, kteří „jen“ přispěli finančně nebo i ti, kteří aktivity spolku sledují. Je to smysluplné, povznášející a k nezaplacení.

BOX: OKRAŠLOVACÍ SPOLEK MIKULOV

Společenství činných lidí z Mikulova, kterým záleží na městu a okolní krajině a kteří se chtějí podílet na péči o společné prostory. Novodobý Okrašlovací spolek Mikulov vznikl v prosinci 2018 na schůzce pěti zakládajících členů. Nyní má přes 40 členů a za sebou již znatelnou stopu ve městě a zejména v krajině. Spolek si od města a okolních obcí vypůjčuje vhodné pozemky v polích a na nich vytváří zatravněné pásy s ovocnými stromy nebo polní cesty. O tyto plochy se následně stará. Spolek pořádá akce pro veřejnost – výsadby stromů, kurzy řezu ovocných stromů, brigády ve farské zahradě atd. Okrašlovací spolek Mikulov nepřímo navazuje na mikulovský německý Verschönerungsverein, který byl založen v roce 1872. Členové tohoto spolku soustředili svou pozornost zejména na výsadbu alejí a parčíků a úpravu vycházkových okruhů a vyhlídkových míst v okrajových částech města. Činnost spolku ukončily události II. světové války.

1: Kde bylo dříve jen jednolitě pole, je nyní síť travnatých pásů se stromy a polních cest – krajina mezi Mikulovem a Klentnicí ožila (říjen 2022)

Autor: Jan Miklín

2: Druhově obohacený porost s dominantní šalvějí hajní je ve Stoleté aleji oázou pro řadu bezobratlých živočichů (červen 2022)

Autor: Jan Miklín

3: Zapojení veřejnosti do činnosti spolku prostřednictvím komunitních výsadeb stromů je klíčové pro úspěšnost a udržitelnost spolkových aktivit (březen 2022)

Autor: Jan Miklín

4: Sečení trávy v jednom ze zatravněných pásů mezi Mikulovem a Klentnicí (červen 2022)
Autor: Jan Miklín

Contact Information / Kontaktní údaje

Helena Chytrá: chytra@sci.muni.cz